

Оригинални научни рад
Др Мићо Стојановић,
проф. универзитета у пензији
Мр. Игор Зекановић, проф.

ЗАПАДНА (ГЕО)СТРАТЕГИЈА НА БАЛКАНУ – СПОЈ ДИПЛОМАТИЈЕ И ВОЈНЕ СИЛЕ

Формирање европског континента у једну државу, поред правног, државничког, војног, монетарног ... тражи одговор на питање цивилизацијског обликовања Европе. Овај одговор би уједно требало бити и рјешење за противрјечности и контраверзе са којима су се суочиле државе у Европској унији у глобалном контексту, као и начин превазилажења њиховог историјског наслеђа из тешких времена ратова и међусобне нетрпељивости због вјере, због националности, због нерјешених граница.

Истина, у процесу дуготрајне интеграције европских народа у ЕУ, Европа се данас чисти и цивилизацијски консолидује од негативних искустава и непожељних стања у неким регионима. Повезивање привреде и успостављање економске стабилности заснива се на реално постојећим политичким односима између држава обједињених у Унији.

Има, међутим, подручја Европе, као што је Балкан, односно Југоисточна Европа, која се могу означити мјестима на којима историјска прошлост има, своје продужено негативно трајање и дејство. Заправо, на овом релативно малом простору, као резултат националне, вјерске и друге нетрпељивости формиран је највећи број држава које су у дуговјековном латентном међусобном спору па и одређеном (оружаном) сукобу. У том смислу створен је и појам балканизација¹ који је изведен из ријечи Балкан, а то је добио крајем Првог свјетског рата као негативно значење етничког комадања одређене политичке па и географске цјелине, с циљем стварања малих и прикривено међусобно завађених народа.² Зато је Балкан простор несигурности и сталне нестабилности, простор на којем се испољавају

¹ Балканизам је, неспорно, за неке анализе и контексте много прецизнији термин, са фокусом на Балкану као таквом, препознајући у њему специфичности које га дефинишу као самостални ентитет у односу на друге идеје и чињенице.

² Земље Југоисточне Европе никада у својој историји нису успјеле да успоставе такве односе и распоред својих снага који би им омогућило дужи миран, толерантан и стабилан период развоја.

велике разлике и узроци нетолеранције. Овај простор је за многе, а нарочито значајне актере ширих међународних односа, увијек био изузетно важан. Па и данас га карактеришу различити (гео) стратешки, политички, економски, војни и сви други приступи бројних заинтересованих страна, првенствено великих свјетских сила. Заправо, треба нагласити да су на југоистоку Европе од увијек биле заинтересоване и земље у његовом непосредном окружењу или у стратешкој близини. Често су истицале своје интересе, али и да их у датим међународним околностима и остваре. И тако траје већ неколико вијекова.³

Ратови за наслеђе

Оптерећена отоманским историјским наслеђем и ратовима за то наслеђе, реалност Балкана у прошлом вијеку обиљежена је тежњом на остварењу националне хомогенизације или уједињења међусобно сличних нација. Државно самопотврђивање национално уједињених ентитета указало је на изражена ограничења. Ријеч је о односу према могућностима стварања идентитета већег степена општости, о чему је покушај стварања једне хомогене државе Југославије вишеструко поучан. У ствари, од проглашења Краљевине Југославије, па преко авнојевске Југославије и тзв. Треће Југославије, утврдило се да државно обједињавање није довољно. За формирање заједничког идентитета који би био имун на сепаратистичке тежње и националистичке процесе. И управо ће се десити то да ће појам "балканизације" који је указивао на опасност дезинтеграције, доћи до пуног изражаја на простору Југославије (ја), као регресивни социо-културни и геополитички процес. Данас се сви слажу да је овај термин најадекватнији за одређење онога процеса који се догодио у региону Балкана у посљедњој деценији двадесетог вијека. Заправо, у борби за југословенско наслеђе на сцену су ступиле и радикалне и конзервативне снаге за стварање сопствених националних држава – готово све бивше републике, бивше СФРЈ. У историјском тренутку Словенци и Хрвати виде шансу за стварање националних држава, због чега су повеле ратове.

Моменат и прилику да створе своје државе потражили су на овај начин и муслимани у Босни, а потом Шиптари на Косову. Међутим, не би то све тако ишло "глатко" да није било подршке појединих великих сила Запада балканском сепаратизму. Западне силе су, у ствари, давале позитиван знак овим тежњама и ратним сукобима. Уз то, одмах су признавале новостворене мини државе. Изузетак чине мирно издвајање Македоније и већинским (плебисцитарно) изјашњавањем грађана за отцјепљење Црне

³ И данас овај дио геополитичког простора Европе организован је у низ држава и парадржава, од којих свака истиче своје парцијалне интересе који спречавају да се развијају изворни процеси неке значајне интеграције.

Горе од Србије. Тиме се завршава с борбом започето мирно комадање и расподјела југословенског наслеђа.⁴

Имајући у виду базичну супротност између Европе и Балкана, слику контраста би могли упоредити истовремени интеграцијски процес Европе, разбијање Југославије и стварање низа малих држава са идентичним дешавањем у неко историјско вријеме, гдје је било и реда и хаоса, организованог и неорганизованог, рационалног и нерационалног у обликовању државних система.⁵

У раљама мрачних сила

Са аспекта историјског искуства у којем се види формирање посебних етничких и националних идентитета и Европа се може дефинисати као својеврсни комплекс идентитета истости и различитости. Међутим, у непрестаном процесу дилеме идентитета могу се неочекивано претворити у драму, а посебно у областима гдје је Европа најосјетљивија, односно гдје се највише идентитета преклапа, у ствари сукобљава, а то је регион Балкана. То показује низ критерија. На првом мјесту трагични међунационални сукоби који за посљедицу још увијек имају замућену реалност, у којој се не види дио Европе (Балкана). Међутим, њена непрозирност није показатељ судбине већ цивилизацијског плићака у коме су и настајале анахроне појаве сецесија, ратова и стварање националних држава. Зато је европска цивилизација данас најплића управо на Балкану, јер се у његовој замућености показује као сметња вишим интеграционим процесима.

Заправо, треба уочити да би се темељна разграничења, међусобни историјски неспоразуми могли претворити у реваншизам да подручје ЈИ Европе није под утицајем моћника и у раљама великих сила. Иако као учеснице уситњавања Балкана, оне данас нуде и нагоне ентитете да створе модел заједничког живота у мултиетничкој регији.

Међутим, нације које се стварају у оквиру нових држава у тежњи да се и етнички утемеље, заснивају се на амнезији културне прошлости популације чију културу и традицију утемељују и прихватају као своју, ово стога што се и замућености овога простора доприноси и конфузија идентитета настала промјеном и разбијањем претходног државног оквира оличеног у СФРЈ. Па уништавањем првобитног оквира који је давао значење појединачном и колективном идентитету, почиње конфузија у којој доминира осјећај изгубљености, апатије, смањење толеранције и повећање агресивности, каква се осјећа у Босни и Херцеговини.

⁴ Са прејаким мотивацијом за разарање Југославије било је неоптимистички очекивати да ће бити искреног мирног залагања за рјешавање њених транзиционих тешкоћа. Слично је било и у цјелокупном посткомунистичком свијету, у коме је борба за његово наслеђе до посебног изражаја дошла на Балкану.

⁵ Занимљиво је да је Европа, упркос неизвјесном исходу догађаја у Југославији, превијала опасности и конфликте који су се могли знатно даље проширити из граница ЈИ Европе. Да, Запад се брзо суочио с југословенском кризом, највећим конфликтом на тлу Европе послје Другог свијетског рата, али је силом и дипломатијом привео догађаје до примирја.

Не треба занемарити да се означена неизвјесност балканских простора може схватити још као неосвјешћена тамна сила која се не декларише а која спречава остваривање рационалних тежњи планова појединих народа. Овоме иду на руку препреке које доприносе непризнавању постојања појединих идентитета (нпр. у оквиру БиХ – Република Српска), без обзира на отварање према другима, према свијету као гаранција опстанка сваке заједнице. А бити у Европи значи претпостављати, а не истицати своју строгу посебност и различитост која се подразумјева у цивилизацијској заједници каквој преферира цијела Европа. Заправо, дух европске толеранције огледа се у хармонизовању међусобних односа и грађењу новог профила Европе. До сада је отклон прошлости био ношен као терет који Европа својом политиком и културном реториком према Балкану није много олакшавала, тим прије што је историјски Балкан, неоспорно, било као византијски било као отомански, представљао културно религијско као нешто друго у односу на Европу у ужем смислу. И у новијој историји он је био нешто друго и кроз своју идеолошко-политичку судбину и војно-политичку позицију. Тако је оваква судбина условљавала одређену перцепцију не само Балкана као симбола свега од чега је Европа бјегала, него као симбола од којег и Балкан безуспјешно бјежи.⁶

Сад је тренутак да Европа под окриљем ЕУ покуша својим историјским, културним и цивилизацијским искуством редефинисати однос према Балкану и дати нови смисао интеграције у оквиру међународне сарадње, а нарочито економских односа. Ово тим прије што се у оваквом поретку односа сматра да је Европа "културнија", "креће се", док Балкан још увијек заостаје, историјски је примитиван, још увијек изолован, што својом културно-религијском судбином, што својим идеолошко-политичком прошлошћу.

Дакле, прошло је вријеме "завади па владај", вријеме ратова, вријеме бомбардовања, вријеме испољавања силе. Политички феномен, економски потенцијали, свеколика дипломатија треба да одреде Европу према Балкану. Заправо, западна (гео) стратегија према балканском простору не треба да буде спој агресивне дипломатије и војне силе, већ спремност на заједничку сарадњу и обогаћивање разних политичких, културних, економских и других садржаја.

Регионализам, као потребна етапа према евроатлантизму, јасно ставља до знања како је Европска унија од својих нових чланица тражила да имају развијене односе са сусједима, односно да се регионална сарадња поставља као тест успјешности националне политике и могућности да одређена земља сарађује у ширем европском интегрисаном кругу. Садашњи распоред политичких и економских веза на подручју Балкана, као некадашње полуострвске европске регије, показују да су Турска и Грчка чврсто интегрисане у НАТО-у (Грчка и у ЕУ), да су Бугарска и Румунија већ добиле зелено свјетло за улазак у ЕУ (а и чланице су од 2004. у НАТО),

⁶ Слику треба допунити још једном оријенталистичком дихтомијом која се укоријенила на овим просторима, чиме се створио балкански менталитет.

да се Хрватска, Албанија и Македонија припремају за улазак у НАТО преко Партнерства за мир. Хрватска је од бивших југословенских земаља најближа ЕУ. А земље које су изван европских структура повезивања: Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора, морале би се суочити с тешким унутрашњим проблемима на путу европизације, отклонити проблеме, па би тек након тога могао започети њихов пут у Европу. Међутим, и ЕУ, упркос своје резолуције из Солуна, о томе да ће Југоисток Европе бити третиран као дио Европе, односно у будућности као дио ЕУ, још увијек је преспора у приближавању те регије својим интеграционим токовима.

Закључна констатација

У раздвајањима политика појединих балканских земаља, њихове стратегије и дипломатије споро се ослобађају своје прошлости. Уз једнострано гледање на европске интеграције не користе регионалне предности. Досадашње проширење ЕУ и НАТО у новом свјетлу поставља пред оне које чекају улаз у европске интеграције да уложе већи труд да би се прикључиле ЕУ. У том свјетлу треба видјети чињеницу да ће се превазићи супротности: интеграције – дезинтеграције, ако се Балкан европизира, односно ако се на овом простору примјене европски критеријуми и стандарди у организовању државе. То ће спријечити даљњу балканизацију Балкана.

За историјске феномене на овим просторима, криви су народи Балкана који се довијајући час једној час другој велесили, сами се удаљавали од међусобне сарадње. А они који су их "штитили" примјењивали су различите (геостратегијске) стандарде, што је и данас присутно, нису дозвољавале да Балкан припадне балканским народима.

Литература:

1. М. Стојановић: Геополитика против политичке економије, ГРАФОМАРК, Лакташи, 2002.
2. М. Тодорова: Имагинарни Балкан, XX вијек, Београд 1999.
3. М. Шолаја: Балкан у трансатланској пукотини, Центар за међународне односе, "М – импекс", Бањалука, 2006. г.